

Interviu cu d-l HOVIC HOVEIAN, ministrul culturii și problemelor tineretului din Armenia

Despre bogata viață culturală armeană

Stimate domnule ministru, presupun că aveți cunoștințe despre existența comunității armenice din România care are o istorie de aproape un mileniu, astfel încât dintotdeauna poporul român a nutrit sentimente de respect și simpatie față de poporul armean și fiii săi ajunși pe meleaguri românești în urma unor vicisitudini ale istoriei. De aceea, cititorii revistei „Ararat”, care se difuzează atât în rândurile armenilor, cât și ale unui mare număr de prieteni ai noștri din România, ar fi interesați dacă ați avea bunăvoința să ne dați câteva noutăți legate de viața culturală a Armeniei.

Vă mulțumesc pentru interesul manifestat și, de aceea, țin să vă vorbesc despre câteva evenimente majore din viața noastră culturală. Aș începe prin a vă spune că, în primăvară, am marcat cei 90 de ani de la Genocidul Armean, chiar dacă acesta nu a fost un eveniment cultural, dar oamenii de cultură, intelectualitatea noastră, personalități de frunte au participat la comemorare. Comisia guvernamentală, condusă chiar de premier, a coordonat toate manifestările prevăzute. S-a acordat o mare importanță tipăririi a zeci de cărți pe teme ale Genocidului, un loc preponderent fiind acordat lucrărilor unor autori străini (germani, japonezi etc.). Au avut loc nenumărate simpozioane, conferințe, concerte, seri memoriale, pelerinaje de doliu. Ministerul nostru, în colaborare cu Adunarea Națională a Armeniei, a organizat

Madeleine KARACAȘIAN
(continuare în pagina 5)

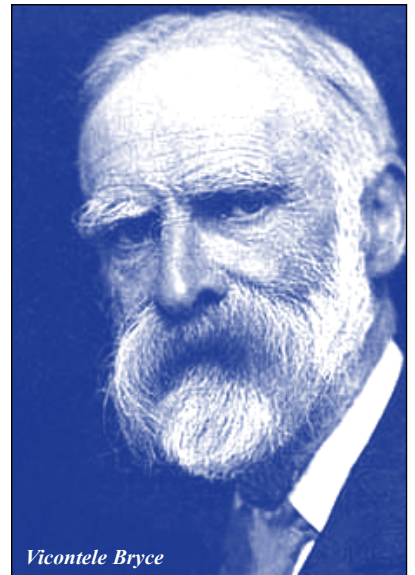
Când, în urmă cu doi ani, mă aflam la Erevan, cu prilejul Primului Congres Internațional de Armenologie, am avut câteva întrevederi și cu factori de răspundere din Uniunea Scriitorilor din Armenia. Printre alții, l-am cunoscut atunci pe d-l Hovic Hoveian, care ocupa funcție de secretar al secției de poezie. D-nea sa mi-a oferit atunci, în semn de prietenie, un recent volum de versuri ale sale – „Inscripții rupestre”. După aceea, am avut prilejul să traduc poemul său „Paradjanov”, pe care l-am alăturat impresiilor publicate în „Ararat” despre muzeul consacrat ilustrului cineast armean – una dintre cele mai originale instituții muzeale din capitala armeană. Mai recent, am publicat tot în „Ararat” traducerea poemului „Armenia mea” cu prilejul zilei naționale a Armeniei, recitat în cadrul emisiunii cu public a canalului *Radio România Cultural*, emisiune dedicată aceluiași eveniment.

Cum între timp, am aflat că d-l Hovic Hoveian a devenit ministru al culturii și problemelor tineretului din Armenia, am ținut ca, în zilele din octombrie ale acestui an, când m-am aflat la Erevan, în cadrul unei reuniuni internaționale, să pot face un interviu cu distinsa mea cunoștință. Demersurile întreprinse au fost încununat de succes, domnul ministru acordându-mi câteva minute din prețiosul său timp. După câteva minute de caldă întâmpinare și de mulțumiri pentru ziarele în care apăruseră versiunile în limba română ale versurilor sale, am trecut direct la interviul meu.

Marea Britanie – Turcia

LONDRA REFUZĂ SOLICITAREA PARLAMENTULUI DE LA ANKARA

Ambasadorul Marii Britanii la Ankara refuză solicitarea Turciei de a revizui și reconsidera „Cartea Albastră a Guvernului Britanic” despre Genocidul Armean. Ministerul Afacerilor Externe al Marii Britanii, prin intermediul Ambasadorului său în Turcia, Sir Peter Westmacott, a refuzat să ia în considerare solicitarea venită din partea Parlamentului Turciei, în luna aprilie, de a revizui „Cartea Albastră a Guvernului Britanic” (un raport parlamentar din 1916, intitulat formal „Situția Armenilor în Imperiul Otoman 1915-1916”, care conține documente sistematizate, motivate și de natură politică, despre Genocidul Armean). Într-o scrisoare ambasadorului Sir Westmacott a explicat în mod oficial faptul că documentul *Cartea Albastră a Guvernului Britanic* a fost schițat de Parlament, și nu de Guvernul Britanic. El a subliniat, totuși, că în pofida insinuărilor parlamentarilor turci: „nici unul din rapoartele individuale (prezentate în document) nu este de necontestat” dar calitățile morale și intelectuale ale autorilor, viconte Bryce și proeminentul istoric Arnold J. Toynbee, sînt de netăgăduit. Aceste declarații vin în contradicție cu acuzațiile greșit direcționate și inexacte, din punct de vedere istoric, făcute în 2004 de către doamna Abbott-Watt, Ambasadoarea Marii Britanii în Armenia, în legătură cu Genocidul Armean. *Federația Europeană Armeană* consideră această scrisoare, formulată de către un înalt funcționar (diplomat) care reprezintă Marea Britanie, o confirmare a faptului că Guvernul Britanic recunoaște Genocidul Armean drept un fapt incontestabil, profund și documentat istoric.

Viscontele Bryce

„Orice s-a spus și se spune despre atrocitățile comise împotriva armenilor nu sînt deloc exagerări, ci afirmații bazate pe rapoartele britanice oficiale”.

The Times – 2 mai 1919

(I.P.)

LA DOUĂ SĂPTĂMÎNI

de Mihai STEPAN CAZAZIAN

să reflectăm

Îmi spunea zilele trecute un bun prieten că regretă faptul de la nu fi avut șansa să cunoască măcar cîțiva din armenii acelei epoci, acum, apuse. Se referea la perioada interbelică și nu la cea comunistă. Din ceea ce citim, din amintirile ajunse pînă la noi, din cele scrise, de exemplu, de Panait Istrati, constatăm că acei armeni erau, poate, altfel. Sigur nu trebuie să generalizăm. Ca peste tot existau și uscături. Dar trăsăturile de caracter ale multora dintre ei precum și, să-i spunem, o moralitate mai accentuată a societății, în ansamblu, au contribuit la definirea acelei comunități. Bogată material dar, mai ales, spiritual. Departe de mine gîndul de a acuza pe cei de azi. Ne bucurăm, parcă și acum, de existența unui cordon ombilical ce ne leagă de înaintași, menținut, încă, prin prezența unor armeni din preajma noastră. Doar că... cei 15 ani ai tranziției post-decembriste și, mai ales, anii comunismului ne-au marcat. Nu mai știm să apreciem/respectăm valorile. Și, ca într-o mare familie, să ne amintim de cei plecați dar și să-i onorăm pe cei ce mai sînt lîngă noi. Să iubim și să păstrăm tradițiile. Și chiar să ne bucurăm. Am uitat să trăim armeneste. Era să zic bine! Nu spun că nu se încearcă și azi dar, de multe ori, sînt gesturi formale. Mă tem că aceste gînduri ale mele pot duce la interpretări. Așa că mă opresc aici. Dar putem, măcar, să reflectăm.

Pagina 3

UN GÎND
CA O RODIE
PENTRU
SAROYAN

Pagina 6

PANAIT ISTRATI
ȘI PRIETENII
SĂI ARMENI

Pagina 7

SIMION
TAVITIAN –
MONOGRAF
AL DOBROGEI

Pagina 8

GENOCIDUL
ARMEAN
DEZBĂTUT LA
TVR
CULTURAL

PREMIU PENTRU SUSȚINEREA RECUNOAȘTERII GENOCIDULUI ARMEAN

Președinția Republicii Armenia a instituit un *Premiu pentru personalitățile care au avut o contribuție importantă la recunoașterea Genocidului Armean din 1915*, cu sprijinul financiar al Fondului „Robert Boghosian și fiii” din Franța. Premiul Președintelui Armeniei (în valoare de 10.000 de dolari americani la care se adaugă o diplomă și un ordin) este acordat în fiecare an acelei personalități sau celui autor al unor lucrări care a avut o contribuție substanțială la efortul de impunere a recunoașterii genocidului din 1915. La concurs pot participa acele creații și lucrări teoretice sau practice care sînt deja publicate (cărți, articole științifice etc.), prezentate (muzică, teatru, film, arte plastice), realizate (acțiuni umanitare etc.) în cei trei ani precedenți termenului de depunere a cererilor de înscriere în concurs.

Lucrările scrise se primesc tipărite la adresa direcției executive a Fondului „Armenia” și în varianta electronică la adresa de e-mail genocide@hinnadram.org. Ambele variante ale lucrărilor sînt obligatorii. Documentele însoțitoare ale lucrărilor se transmit și în variantă electronică.

Cererile se primesc de la 1 decembrie 2005 pînă la 31 ianuarie 2006. Lista documentelor necesare prezentării la concurs poate fi obținută de la biroul direcției executive a Fondului „Armenia” și de pe site-ul fondului.

www.hinnadram.org

Adresa direcției fondului Armenia (armeană și engleză):

375010, Երևան,
Կառավարական 3-րդ մասնաշենք
հեռ. (374-10) 52-09-40, 56-01-06
Government Building 3, 375010,
Yerevan, Republic of Armenia
Tel: (374-10) 52-09-40, 56-01-06

EXTRĂDAREA, FORMĂ A COOPERĂRII INTERNAȚIONALE ÎN MATERIE PENALĂ

Se impune a preciza pentru început faptul că extrădarea reprezintă o formă a cooperării internaționale în materie penală, prin care statele își acordă pe bază de reciprocitate sprijinul în combaterea criminalității, prin aceea că se creează posibilitatea de tragere la răspundere a faptuitorului chiar dacă acesta nu se găsește pe teritoriul statului unde s-a săvârșit fapta sau ale cărui interese au fost afectate.

Astfel, extrădarea apare ca fiind un act bilateral, politic și juridic, prin care statul pe al cărui teritoriu se află un infractor străin, predă pe acesta statului pe al cărui teritoriu s-a săvârșit fapta sau care a fost lezat în interese ori al cărui cetățean este pentru a fi tras la răspundere ori executării pedepsei.

Pentru a putea opera extrădarea, se impun a fi îndeplinite anumite condiții. Astfel trebuie să fie îndeplinite condițiile referitoare la **infracțiune**: 1) Să se fi săvârșit o infracțiune pe teritoriul statului solicitant ori să fie lezate interesele sale sau fapta să fi fost săvârșită de cetățeanul aceluia stat; 2) Dubla incriminare (**să fie fapta incriminată în ambele state**); 3) Infracțiunea pentru care se cere extrădarea să aibă o anumită gravitate **astfel: a** - pedeapsa privativă de libertate mai mare de 2 ani; **b** - să fie condamnat la pedeapsa închisorii mai mare de 1 an.

Pentru Infractor: să fie cetățean străin sau apatrid cu domiciliul în străinătate și să se găsească pe teritoriul statului solicitat.

Privitor la procedura aplicabilă, se impune a exista o cerere de extrădare din partea statului solicitant. Statul solicitat primind cererea **va aresta** pe făptuitor. Statul solicitat trebuie să **comunică statului** solicitant dat și locul predării făptuitorului ce este extrădat. Deasemeni statul solicitant este obligat a comunica părții solicitate date privitoare la finalizarea procesului în care este implicat cel extrădat.

Arătăm și existența unor cazuri de excepție, astfel nu poate opera extrădarea:

1. Acela care a obținut azil în România.

2. Cetățenii străini sau apatrizii cu domiciliul în străinătate care au săvârșit infracțiuni în România sau contra intereselor statului Român, mai întâi vor fi judecați și își vor executa pedeapsa în țară după care pot fi extrădați.

În același sens există și cazuri în care extrădarea se refuza atunci când:

Infracțiunea este una dintre cele la care este nevoie pentru punerea în mișcare a acțiunii penale a plîngerii prealabile, sau lipsește autorizarea sau sesizarea organului competent sau nu este împlinită o altă condiție prevăzută de lege;

A intervenit amnistia - fie la statul solicitat sau solicitant;

Există autoritatea de lucru judecat.

Ordinea de preferință:

Se va da preferință: Statului pe teritoriul căruia sa săvârșit infracțiunea;

Statului împotriva căruia sa îndreptat infracțiunea;

Statului, al cărui cetățean este.

Principiul specializării extrădării - stabilește faptul că, persoana ce a fost extrădată nu va putea fi judecată decât pentru fapta ce a fost avută în vedere pentru extrădare și / sau pentru pedeapsa ce urma a fi executată ca urmare a extrădării.

Competența pentru soluționarea acestor cereri de extrădare pasivă - revin de regulă Curții de apel, firește urmează ca persoana extrădabilă să beneficieze de toate garanțiile procesuale, referitoare în principal la dreptul la apărare.

Instanța legal investită va soluționa cererea de extrădare prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești ce poate fi supusă controlului judiciar exercitat de o instanță ierarhic superioară.

În caz de admitere a cererii se va comunica statului solicitant data și locul predării extrădatului care se va găsi în stare de arest.

Permiteți-mi să vă prezint, în calitatea pe care o am - aceea de membru al filialei UAR Galați și, îndeosebi de profesor de biologie la Școala Generală Nr. 28 din Galați, câteva dintre gândurile generate de vitregia unui timp oprit.

Acum, în zile de toamnă târzie, în absența elevilor mei cărora le-am dăruit întreaga existență de dascăl, îmi place să cred că mai există OAMENI printre acei guvernanti atât de ostili nouă, încorsetați în orgolii exacerbate, îmburgheziți prin „jertfa micilor” dintr-un alt decembrie, sărăciți însă prin indiferență.

Pentru că vă consider un om adevărat, o personalitate puternică a vieții politice și literare de la noi, îndrăznesc a crede că veți contribui la soluționarea acestei crize din învățământul românesc relevând, prin aceasta, adevărata înțelepciune a unui conducător.

Știm că sînteti „ochiul ce ne veghează”, asemenea lui „Iisus cu o mie de brațe”, cunoscător profund al sufletului omenesc și neistovit iubitor de frumos.

Cunoașteți motivele care ne-au determinat să protestăm împotriva sărăciei în care ne zbatem cu toții, întristați peste măsură de opacitatea unui guvern sfîrtecat de propriile interese și indiferent la durere.

Ne reprezentarea la școală este gestul semnificativ al unor ființe care n-au încetat să viseze la împlinirea idealului de a avea un trai decent - decența conotînd și-n bucuria unei cărți noi, cumpărate măcar o dată pe an!

Cerem oare prea mult?

Excluzînd politicul, rămîne emoționalul veți spune... dar noi mai avem puterea să credem în sensibilitatea și atașamentul Domniei voastre, virtuți pe care ni le-ați dezvăluit și în alte împrejurări.

Sînteti un prieten al oamenilor școlii, al nostru, un cărturar desăvîrșit a cărui lacrimă se preschimbă în

Scrisoare deschisă adresată domnului senator VARUJAN VOSGANIAN

„floare de cais” pe albul pur al zăpezii ce va reveni, în curînd, pe acest pămînt fulgerat de prea multe jertfe. Parcă vă aud chemarea: „Veniți, oameni buni, și așezați-vă împrejur...”

Este nejustificată greva noastră?

Sau credeți ca și ceilalți din jurul Domniei voastre că sîntem o categorie socială insignifiantă, nedemnă de a fi luată în seamă, mult prea cuminte pentru a răbufni și a-și cere drepturile de cetățeni demni!

Nicidecum!

Îmi place să cred că noi, cadrele didactice, reprezentăm prelungita tinerete a acestui popor, înalta conștiință patriotică și starea de eleganță a spiritului său.

Greșim dacă dorim o viață mai bună?

Dar dacă am investit prea mult în cei pe care i-am ales?

Sînt întrebări chinuitoare, expresii ale unei lucidități amare și neputincioase, căci, din păcate, alții decid pentru noi.

Dincolo de cuvinte, rămîne încrederea pe care o avem în înțelepciunea dumneavoastră, în dragostea pe care le-o purtați celor năpăstuiți și răpuși aproape de vicisitudinile unei existențe aflate la limită.

Vom crede întotdeauna în ajutorul celui considerat „un argint viu, neastîmpărul însuși, care își pune mereu o întrebare mai mult decît răspunsurile tot de el găsite...”

Vă mulțumesc,

Prof. Dan Hagop KIRKORIAN

N.R.: Acest text ne-a parvenit în plină grevă a profesorilor și, chiar dacă la acest moment al publicării școlile și-au reluat cursurile, mesajul acestei scrisori rămîne valabil.

Din Partea Consiliului Eparhial

Consiliul Eparhial mulțumește D-lui Gaidzag Ohanesian din Los Angeles pentru construirea în regie proprie a unei fîntîni în incinta Mănăstirii Zamca - Succava.

Totodată vă reamintim că Domnia Sa a construit și anul trecut o fîntînă la Mănăstirea Hagigadar.

Dumnezeu Să-l Binecuvînteze pentru lucrările ce le-a făcut. Totodată domnia sa a promis că va finanța și în viitor alte lucrări.

Totodată Consiliul Eparhial mulțumește familiei Kallaigian din New York pentru o serie de lucrări la Mănăstirea Zamca, ce vor

fi finanțate și executate în regie proprie în memoria părinților Armești din Moldova. „Dumnezeu să-i ierte!”

Secretar Eparhial

P. C. Krikor Radu HOLCA

Anda Călugăreanu cântă...!

După 18 ani de absență, Anda Călugăreanu revine discografic cu două CD-uri, editate de *Electrecord*, și intitulat simplu „CÂNTEC...”.

Lansarea lor, în postul Crăciunului 2005 și în anul în care ar fi împlinit 60 de ani este o minune, dovedindu-se că Dumnezeu o veghează pe Anda prin muzică.

Rafinații colecționari de muzică retro, vor avea în discoteca lor evergreen-uri de pe single-uri și LP-uri vechi (1965 - 1987) întîlnind hit-uri pop înregistrate de *Electrecord* altele decît cunoscutele înregistrări de la emisiunile radiofonice.

42 de compoziții diverse vor declecta auditoriul prin vocea cînd sprintară, cînd șagalică a artistei copilandre, cînd melancolică - meditativă a vedetei și compozitoare care a fost Anda Călugăreanu.

Mihai ȚĂPLIGĂ-DĂNEȚ

Coperta dublului CD editat de *Electrecord* conține un cuvînt înainte al directorilor fondatori ai Proiectului Cultural „In memoriam Anda Călugăreanu” precum și gînduri despre artistă semnate de Părintele Galeriu, Stela Popescu, Nicu Alifantis, Leopoldina Bălănuță, Mihai Mălaimare, Doru Stănculescu și Florian Pittiș ce au fost publicate de-a lungul timpului și în revista Ararat.

ARARAT Bilunar al Uniunii Armenilor din România www.araratonline.com

Redactor șef: Mihai STEPAN-CAZAZIAN
Redactori: Eduard ANTONIAN, Vartan MARTAIAN, Fabian ANTON
Fotoreporter: Mihai GHEORGHIU
Colaboratori: Carmen DROPOL (Constanța)

Correspondenți din străinătate: Edvard JEAMGOCIAN (New York), Haig CHIBARIAN (Los Angeles), Anton Lanis SAHAZIZIAN (Toronto), Giuseppe MUNARINI (Padova)

Difuzare: Drtad BARTUMIAN
Tehnoredactare: Mihai HĂȚULESCU
Pagină web: Constantin DEOCLEȚIAN (Kean Media srl)
e-mail: ziar_ararat@yahoo.com

ADRESA REDACȚIEI: Str. Armenească 13, București - 2
Tel. / Fax: 314.67.83

Tiparul executat la ARARAT s.r.l. ; I.S.S.N. 1220-9678

Potrivit art. 206 Cod penal, responsabilitatea juridică pentru conținutul articolului aparține autorului. În cazul unor agenții de presă și personalități citate, responsabilitatea juridică le revine acestora.

Redacția nu împărtășește în mod obligatoriu punctele de vedere exprimate în articolele semnate de colaboratori.

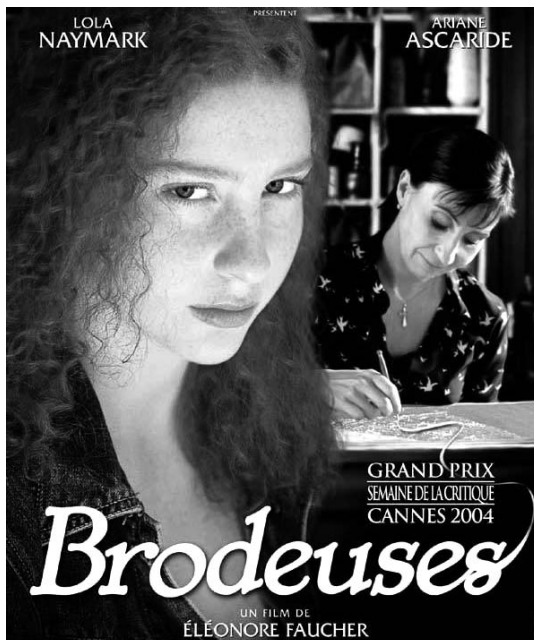
Acesta este titlul românesc al filmului „Les Mauvais Joueurs”, prezentat recent la București și în câteva orașe din provincie în cadrul „Sărbătorii filmului francez”, manifestare tradițională în fiecare toamnă. Acest film ne-a atras atenția prin faptul că este primul din creația tânărului regizor Frédéric Ballekjian, total necunoscut pînă anul acesta în cinematografia franceză.

Frédéric Ballekjian se dorește a fi un autor total, el semnînd deopotrivă scenariul și regia acestui film care ne oferă aspecte din viața unor emigranți, unii fără ocupații onorabile, alții ajunși în pragul falimentului, totul într-o atmosferă încărcată de violențe ce izbucnesc în rîndurile unor tineri cam fără căpătii. Este cazul lui Vahe Krikorian (interpretat de Pascal Elbé) și al fratelui său Toros, al prietenului Sahak, precum și, mai nou, al proaspătului său amic Yuen, sosit clandestin în Franța. Tinerii armeni, împreună cu alți camarazi, cîștigă bani din practicarea unui fel de joc „alba-neagra” (dar cu cărți), pe străzile dintr-un cartier mărginaș al Parisului, în care este un adevărat

„Les Brodeuses” Arta Semitonurilor

Și în acest an „Sărbătoarea filmului francez” a adus publicului cineații o paletă bogată din filmografia franceză. Au fost prezentate filme de debut – de certă valoare – filme ale regizorilor „cu vechime pe platouri”, și un cadou nostalgicilor, o retrospectivă „Tati”. Filmul „Les Brodeuses” este unul de debut, al regizoarei Eleanore Faucher. Un debut plin de promisiuni însă.

Story-ul se axează pe cele două personaje principale, două femei ce tranzitează fiecare – la cei doi poli diferiți ai vieții – o criză personală. Claire, fata de 17 ani (Lola Naymark) lucrează la casieria unui supermarket, dar munca aceasta și colegile o calcă pe nervi iar mama ei nu se interesează de loc de ea. Claire este gravidă, dar s-a despărțit de prietenul ei, iar acum încearcă să mascheze starea ei folosind o îmbrăcăminte largă. Dorește să aducă anonim copilul pe lume și, ulterior să-l dea mai departe spre adopție. Singura ei preocupare ce o distrage din această stare disperată este lucrul ei de broderie și discuțiile cu prietena ei Lucille (Marie Felix) care studiază la Lyon.

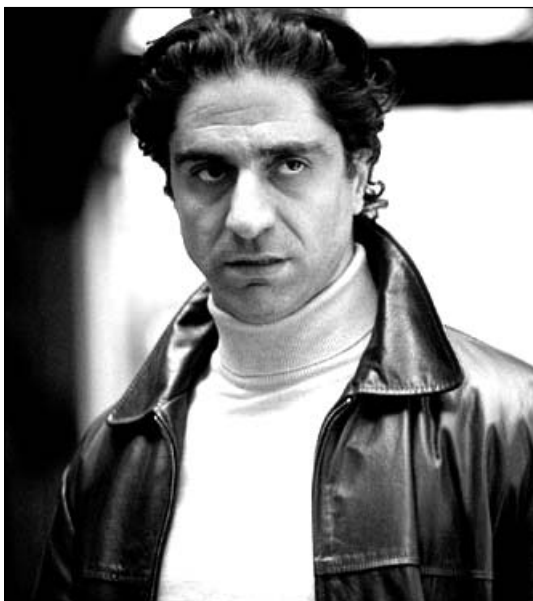

„Cei care nu știu să piardă”

furnicar cu tot felul de emigranți. Pe acest fundal, se desfășoară o tensionată poveste de iubire între Vahe și Lu Ann, frumoasa soră a lui Yuen, pe care armeanul ar vrea să-l ajute, dar lucrurile evoluează din rău în mai rău. Mai este, în plan secund, și povestea falimentului în comerțul practicat de Hagop, tatăl lui Vahe. În rolul secundar, al lui Hagop, apare Gérard Papiasian, un foarte cunoscut actor din Franța, așa cum, în rolul lui Sahak, joacă Simon Abkarian (în foto), și el un actor cu o bogată activitate în cinematografia și televiziunea franceză încă din 1989. În decursul anilor el a interpretat roluri de arabi, greci, spanioli și... armeni, cum ar fi rolul titular din filmul „Aram” și al pictorului Arshile Gorki în „Ararat”, ambele din anul 2002.

„Cei care nu știu să piardă” este un film despre viața dură și agitată a unei anumite pătri sociale, în care conflictele izbucnesc ușor și se sting, de multe ori, în mod dramatic. Frédéric Ballekjian se dovedește un cineast cu calități de bun documentarist, care zugrăvește cu multă autenticitate subiectul pe care și l-a propus.

M. K.

Lucille o sfătuiește pe Claire, povestindu-i de d-na Melikian (Ariane Ascaride), care de scurt timp și-a pierdut fiul într-un accident de motocicletă și care lucrează ca brodează de perle într-un atelier de Haute Couture. Claire este imediat interesată de această problemă și o roagă pe d-na Melikian să-i ofere un loc de muncă. Dar aceasta este așa de marcată de decesul fiului ei, Ișhan Melikian, încît o încintă destul de puțin să primească o fată ca ucenică. Totuși își dă seama de starea disperată a fetei și acceptă ca aceasta să lucreze la ea, descoperind imediat ce îndemnată și talentată este. De îndată se naște o prietenie care se dezvoltă cu atît mai mult cu cît lucrează împreună. Și pas cu pas cele două femei descoperă un nou mod de viață pe care îl uitaseră de mult. Și încet, încet se reîntorc culorile, strălucirea, razele solare și viața în atelier.

Filmul lui Eleanore Faucher a fost foarte bine primit de critică. El este un film de debut, ceea ce se simte imediat datorită unor imperfecțiuni tehnice. Dar acest lucru este contrabalansat de povestea simplă și autentică, unde în special detaliile, micile gesturi, nuanțele, „semitonurile” fac ca acest film să devină un eveniment extraordinar. Cu mijloace relativ simple sînt redată prietenia, dragostea și pierderea celui drag precum și modul în care se recîștigă din nou curajul. Și mai este redată și arta uitată a broderiei de perle, care alături de actrițe, joacă un rol central în film. Un debut cu adevărat excepțional, care la festivalul de la Cannes a obținut premiul cel mare din partea criticii și de asemenea și Premiul Max-Ophuls de la Saarbrücken, trezind publicului sentimente de melancolie.

Moartea lui Ișhan Melikian îi produce d-nei Melikian o mare durere, aducîndu-i aminte de durerea poporului armean și de marea tristețe care a marcat, la începutul secolului XX, soarta acestui popor, precum și de cîntecele sale triste. Dar precum pasărea Phoenix, care renaște din cenușa sa, reprezentanții acestui popor nu se lasă niciodată învinși luptînd totdeauna pentru viață. Crizele separate pe care le traversează cele două femei, prin punțile de umanitate ce se întretes între ele sfîrșesc pînă la urmă să se contopească într-o rezolvare pe care numai spiritele călitate în suferință o pot da la iveală. Premiul de la Cannes este un omagiu pentru regizoare dar și pentru optiunea scenaristului.

Diana TOMASIAN

COMENTARI

Bedros HORASANGIAN

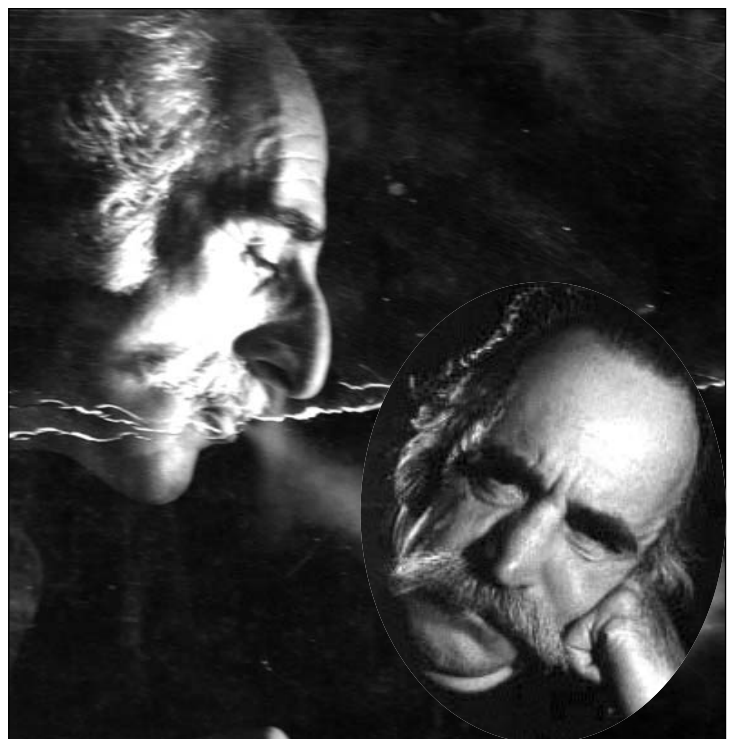
Un gînd ca o rodie

pentru Saroyan

Fac ce fac, și cînd sînt în toane bune, soarele răsare pe cer și mama nu mă mai pisălogește cu poezii din Lamartine, mă duc cu gîndul la Saroyan. Mi se face un dor nebun de povestirile lui cu armeni și nearmeni, cu toate cele multe, bune și rele, prin care trec eroii lui. Adevărat este că nu l-am întîlnit decît de două ori. La Cik Damadian. Care nici el, azi, nu mai este, un om de treabă, parcă ar fi un personaj din povestirile lui Saroyan. Tot zic Saroyan pentru că William nu se lipește de mutra lui mustăcioasă și inima lui și mai mare. Încăpătoare. Un om generos, nu știu de unde a ieșit, știind bine că armenii sînt mai mult zgîrciți. De altfel toți „armenii” – eroii lui Saroyan par neverosimili: eu n-am întîlnit așa ceva. Parcă aș fi trăit în altă lume. E adevărat: România comunistă a fost altceva decît USA capitalistă în timpul căruia i-a fost dat lui William Saroyan să trăiască. Era un om hîtru, știa să ridă, să asculte, să mînce și să povestească. Cînd a venit prin București – era prieten cu Jebeleanu și l-a vizitat și pe Hrandt Avachian acasă, îl lovise damblaua cu sexul. De unde pînă unde, nu știu, toate bucuriile care ni se întîmplă au un dedesupt al lor. Pînă la urmă ies la iveală. Să dau un exemplu.

Tata, Ovanez Horasangian, care cred că s-ar fi înțeles bine cu Saroyan la un șpriț avea un prieten. Petrică T. Cred că încă mai trăiește, nu am auzit să fi murit. La șprițuri cu tata, „Hai să trăiești, nea Gogule!”, „Hai noroc, tot ce-i gol să fie plin...”, adăuga tata știutor și savant cînd erau să închine un pahar, nea Petrică ăsta se tot arăta entuziasmat de meciurile de volei. Că mingea la fileu, că ce sport frumos, lovituri de atac, de apărare, una, două, tata se strîmba, nu înțelege nebunia asta mai nouă a lui nea Petrică. Pînă peste cîteva săptămîni cînd l-a luat nea Petrică și pe tata la un meci de volei. Erau partide de volei... feminin!?! Cum pe vremea aceea, în plin stalinism nu erau cluburi sexy, nea Petrică se mulțumea și cu ce vedea la meciurile de... volei! Așa s-a prins tata de frumusețel sportului admirate de nea Petrică. A trecut și asta. Și tata și Saroyan și Cik Damadian nu mai sînt printre noi. În schimb au rămas cărțile lui Saroyan. Este cumva „uitat” în USA, ignorat cu desăvîrșire în România. Păcat, mare păcat. Se pare că i s-a pus o etichetă cu totul nedreaptă, că ar fi semit. O prostie care pleacă de la alte prostii scrise de fiul lui. A scos o carte urîtă unde-l acuză pe Saroyan de fel de fel de lucruri urite. Dar viața privată și relația lui cu femeile pe care le-a iubit este treaba lui. Era. O să treacă și asta. Și noi, cu noi ce se întîmplă? Nimic nou sub soare, mai trăim, mai și murim, vine rîndul la toate. Saroyan are o povestire extraordinară care se cheamă „Arab sârman și ars de dor”. Unde un armean din America are un prieten din Orient, nu se știe bine ce e, arab, turc, kurd. Nu foarte bătrîn, cam de vîrsta mea de acum. Și nu prea vorbește, unchiul și prietenul lui se înțeleg fără să apeleze la cuvinte. Spre disperarea nepotului care-l tot sîcîie pe unchiul extrem de pătimaș în tot ce face. Arabul vrea să-și vadă fiii care sînt departe, n-are bani de drum, știe că o să moară, și cam asta e tot. Apoi chiar moare, spre supărarea unchiului și neînțelegerea nepotului care tot pune întrebări. Cuvinte. Cuvinte de care ne agățăm mereu, poate cînd nici n-ar mai fi nevoie de ele. Dacă citim povestirile lui Saroyan, dacă am citi mai des povestirile lui Saroyan poate am vorbi mai puțin. O frumoasă lecție de iarnă, acum cînd e frig afară. Și stăm mai mult prin casă. Asta e tot.

Philippe VIDELIER

Povestea celor trei Pașale (6)

Însă morții nici nu mai erau numărați. Se îngrămădeau pe marginea drumurilor, în adâncul finținilor, în rîpe, pe malurile riuurilor, pe ruinele satelor incendiate, în grotle din deșert. De peste tot, din toate provinciile se auzeau zvonuri, se întretaiau informații. Deși vestile erau înecate în valul de corespondență de război și în pofida cenzurii, ele ajungeau prin cele mai moderne mijloace la destinatarii lor, adică parvенеau legațiilor, Ministerelor de Externe și redacțiilor marilor ziare, adversarilor, prietenilor și celor neutri. Indiferența se manifesta în toată amploarea sa mai curînd pe scena crimei. «*Probabil că în America nu ați aflat încă despre îngrozitoarea criză ce se abate acum asupra armenilor din Turcia*», scria compatrioților new-yorkezi pe 15 iunie 1915 «o sursă autorizată» din Istanbul. Nimic mai adevărat. «The New York Times» din 28 și 29 aprilie 1915 relatează demersurile ambasadorului american Henry Morgenthau pe lângă Guvernul Otoman. Ambasadorul era un bărbat fin și distins, în biroul său îi primea pe călătorii străini, în special misionari, veniți din toate provinciile și adunați de pe toate drumurile pe care îi îndrepta misionarismul lor, drumeți de toate naționalitățile, și din gura acestor misionari, acestor călători, acestor străini cu origini atât de diferite, auzea primele relatări înfricoșătoare, convergente, analoge, similare și care se deosebeau numai asupra unui singur detaliu, cel referitor la moarte, tortură, sacrilegiu. Deși nu-i convenea deloc și însemna să-și depășească atribuția sa strictă de a proteja interesele americane, ambasadorul Morgenthau s-a hotărât să informeze pe Talaat, șeful șefilor Comitetului de Unitate și Progres, ministrul de Interne, despre neliniștile sale. Spera să prindă o zi bună: Talaat Bei era, după cum observase, un temperament ciclotomic și trecea direct de la minile cele mai crunte la o dispoziție amabilă, veselă și agreabilă. Șansele erau minime. Lui Talaat nu-i plăcea să i se vorbească despre armeni. Se înfuria de fiecare dată. De asemenea nu aprecia să i se judece ori dicteze comportamentul, nu îngăduia să se amestece cineva în treburile sale, mai cu seamă cînd treburile sale erau cele ale statului. «*Și de ce vă preocupă armenii? Întrebă el abrupt. Dumneavoastră sînteți evreu iar ei sînt creștini.*» Răționamentul primar îl consterna pe ambasador care totuși se obișnuise întrucîtva cu mentalitatea interlocutorului său. «*Se pare că nu înțelegeți, i-am răspuns. Nu mă aflu aici în calitate de evreu, ci de ambasador american... și nu mă adresez domniei voastre în numele unei rase ori al unei religii, ci pur și simplu ca om. Mi-ați spus de multe ori că doriți să faceți din Turcia o națiune progresistă. Modul în care vă comportați față de armeni nu vă va ajuta să vă realizați dorința, dimpotrivă! Veți tre-*

ce drept un popor reacționar, mult în urma altora.» Progres, reacționari... Aceste cuvinte, în anumite împrejurări, i-ar fi putut aminti Pașei stimabilele idei ale ziarului «Mechveret», elaborate în cafenelele ori sălile de ședință din Paris sau din Salonic, ori ambițiosul program al Turciei Tineri, întemeiat pe filosofia pozitivă a sociologilor moderni cu guler tare. Însă Talaat Bei care în acel moment ținea în pumnul său soarta tuturor supușilor imperiului, părea insensibil față de asemenea considerații aparținînd trecutului. «*Nu poți avea încredere în armeni, a tranșat el problema, în plus, modul în care ne comportăm noi față de ei nu este treaba Statelor Unite.*» Dacă ar fi să-i credem pe

Bei era un excelent practician, sîrguincios, cumpătat, care nu lăsa nimic la voia întîmplării, își însușise aceste calități la Facultatea Imperială de Medicină al cărei absolvent era, sau la Paris, unde s-a specializat în psihiatric și medicină legală tot frecventînd mediile secrete ale exilaților ori poate la morga din Istanbul pe care a avut fericirea să o administreze înainte de război? Abilitățile sale făceau din el o persoană indispensabilă în funcțiile speciale care îi fuseseră atribuite. «*Au fost lichidați armenii deportați? se interesa el din Kharput pe lângă Vali, în primăvara lui 1915. Spune-mi despre exterminări. Persoane-*

Baronul von Wangenheim

Talaat Bei

le periculoase au fost omorîte, sau doar alungate din sate și deportate? Spune-mi limpede, frate.» Angrenajul pornise. Mecanismul începuse să funcționeze la parametrii optimi. Randamentul era excelent. Dacă niște inimi sensibile, așa cum mai existau încă, își arătau, dincolo de ceea ce era admis pentru interesele aflate în joc, oroarea de a îndeplini ordinele, nu se întîrzie să se treacă la o foarte convingătoare argumentare. Comandantul armatei a III-a exprimesc scurt hotărîrile care se impuneau: «*Musulmanii care vor îndrăzni să-i adăpostească pe armeni trebuie să fie spînzurați în fața casei lor care va fi arsă.*» Iar dacă străinii aveau ghinionul să se găsească în locul nepotrivit la momentul nepotrivit și să vadă cu propriii ochi increduli ceea ce nu trebuia, era recomandat să li se opună dezmințiri categorice și să se dea vina pe război, pe haosul generalizat, pe interesele națiunii, ca să fie uitate mărturisirile dezagreabile. Astfel, ambasadorul Germaniei, baronul von Wangenheim, primind o cerere urgentă de instrucțiuni față de infamele acte la care asistase consulul von Scheubner Richter din Erzerum, incendierea caselor de armeni și asasinarea notabililor în plină stradă, a ezitat puțin – ca un diplomat cu experiență – asupra atitudinii pe

care trebuia să o ia: bineînțeles că era preferabil ca populația să fie împiedicată de la asemenea excese «*cum sînt masacrele și jafurile*», «*totodată evitînd să dăm impresia că noi exersăm vreun drept protector asupra armenilor și că vrem să ne amestecăm în treburile autorităților.*» Din Adana, Iskenderun și Alep, baronul primea raport după raport, toate mergeau în aceeași direcție, toate debordînd de sînge. Consulii, care îi vedeau pe asasinii făcîndu-și mendrele sub ochii lor, dovedeau o compasiune, o milă, un dezgust ce nu mai țineau de o treaptă «*elevată*». «*Este sigur că guvernul, acționînd astfel, prejudiciază interesele țării.*» (Buge, consul la Adana, 18 mai 1915). «*Au fost destule nenorociri și ar fi timpul să înceteze.*» (Rossler, consul din Alep, 26 mai 1915). «*Am informat autoritățile locale de profunza oroare pe care mi-o inspiră toate aceste crime.*» (Holstem, consul la Mossul, 10 iunie 1915). În afară de aceste reacții (totuși reacții de suprafață) ale subordonaților săi, pe care le putea înțelege, baronul nu putea să uite că era război, că Turcia era o putere aliată, că Djemal Pașa purta Crucea de Fier prinsă pe tunica uniformei sale, că Enver Pașa fusese atașat militar la Berlin, că își tăia mustățile în furculiță, precum împăratul Wilhelm, că însuși Kaiserul se deghizase în turc în timpul unei călătorii memorabile. Nu pierdea din vedere nici interesul strategic al căii ferate spre Bagdad și nici posibilitățile imense pe care le putea oferi regiunea pentru uzinele Krupp. De aceea îi sfătuia să fie prudenți atît pe consuli, subordonații săi, cît și Ministerul, cei cărora le era subordonat. «*Sigur că măsurile pe care vor să le ia turcii stîrnesc multă agitație în tabăra dușmanilor noștri și vor fi folosite împotriva noastră,* explica el. *Evident că sînt extrem de dure pentru populația armenescă. Cu toate acestea, consider că dacă noi putem să le atenueăm în formă, nu trebuie să ne opunem în principiu.*»

Însă dincolo de strîmtoare, peste mări și oceane, vestile se răspîndeau inexorabil. Cel mai mare ziar al celui mai mare oraș al celei mai mari țări titra cu litere de-o șchioapă: «*Tragică consecință a războiului din Orient: ucidera în masă a armenilor în satele din estul Asiei Mici de către musulmani și kurzi.*» «New York Times» afirma că masacrul depășea în imaginație tot ceea ce Abdul Hamid, Sultanul Roșu, urît la chip, comisese în timpul domniei sale detestabile. Din nefericire, nu era loc pentru îndoială. «*Un corespondent al ziarului „Times”, recent întors din Salonic, relatează că toate rapoartele ce vin din Turcia concordă în privința caracterului atrocităților turcești împotriva armenilor. Se crede că este vorba despre o voință oficială de a duce o campanie de exterminare ce prevede uciderea unui număr de persoane cuprins între 80.000 și 100.000*» (16 septembrie 1915). Totul ia o turnură dramatică și începe să provoace rumoare în cancelarii, scandal în parlamente, stînghercală printre guverne. Dacă, pe de-o parte, parlamentele sînt deprinse cu scandalurile, agitația și polemicile, pe de altă parte este o constantă faptul că guvernele nu agreează complicațiile, după

cum nici cancelariile agitația. Baronul von Wangenheim știa despre ce anume să se informeze. Și nu ducea lipsă de informații, era bine plasat. «*Este limpede că expulzarea armenilor nu-i motivată numai din punct de vedere militar,* nota el. *De curînd, Talaat Bei, ministrul de Interne, i-a declarat fără înconjur Doctorului Mordtmann, aflat în prezent la Ambasada imperială, că Sublima Poartă urmărea să profite de războiul mondial pentru a-și elimina definitiv dușmanii din țară, fără să fie stingherită de intervenția diplomatică a străinătății.*» Chiar și atașatii militari, niște tipi duri, obișnuți cu vărsări de sînge, măruntaie scoase, execuții sumare, plîsete și gemete, nu mai văzuseră ceva asemănător în toate campaniile pe care le duseseră pînă acum. Dacă simțul onoarei și-l mai păstraseră, cu greu își puteau stăpîni repulsia. Evenimentele la care asistase locotenent-colonelul Strange, membru al misiunii militare germane, tot ceea ce a fost obligat să vadă la Erzerum, Trebizonda, Erzindjan, Manhatum, îi întorcea stomacul pe dos, îi făcea pielea de găină, pe scurt, îl îngrețoșa. «*După tot ceea ce s-a întîmplat, este sigur faptul că deportarea și exterminarea armenilor au fost hotărîte și organizate de Comitetul Tinerilor Turci din Istanbul și executate cu ajutorul militarilor și al bandelor de voluntari,* se revolta el. Într-adevăr, Talaat Bei conducea Ministerul de Interne cu mîină de fier. Diplomații cu experiență nu îndrăzneau să dea lecții unor asemenea personaje. De altfel, nici nu prea știau cum să-i abordeze pe liderii Comitetului de Unitate și Progres, care nu se formaseră, asemenea lor, la școli înalte și nu aveau maniere alese, ci își dobîndiseră o execrabilă reputație de parveniți. Prezența lor la Yachting Clubul din Prinkipo, la clubul din Istanbul sau la Cercle d'Orient nu va întîrzie să contrarieze gustul pretios al aristocrațiilor de demult. Altădată, se șoptea, abia dacă li s-ar fi permis acestor indivizi să intre în vestibul ca să schimbe două vorbe cu portarul, și acum, iată-i bogăți și puternici, comportîndu-se ca niște nobili hrăpăreți și violenți. Vorbeau răstit, mojicește, amenințător și fără replică. Sinceritatea lor era una de măcelar. Pastorul german care făcea o anchetă pentru Deutsche Orient-Mission, în ciuda titlului său modest dar poate tocmai fiindcă provenea dintr-o țară prietenă de care Turcia depindea în mare măsură, a reușit să-l întîlnească pe generalissimul Enver Pașa, liderul venerat și temut de statul major și de toată suflarea în uniformă de pe cuprinsul imperiului. Pastorul, care nu era slab de înger, era împins la fapte de curaj de către misiunea lui umanitară. «*Ca să intrăm direct în subiect, am început eu, mă întreb dacă știți și dacă aprobați ceea ce se întîmple în țară. – Știa ce voiam să spun și mi-a răspuns: „îmi asum întreaga responsabilitate.”*» Această discuție a fost publicată în revista «Der Orient» încă de pe cînd Enver Pașa trăia la Berlin.

**Interviu cu d-l HOVIC HOVEIAN,
ministrul culturii și problemelor tineretului din Armenia**

Despre bogata viață culturală armeană

(continuare din pagina 1)

la Duma de Stat a Rusiei o mare expoziție dedicată documentelor legate de Genocid. Cu prilejul acestei expoziții de la Moscova au luat cuvântul cunoscuți intelectuali armeni și ruși. Pe de altă parte s-au creat filme documentare, un site pe Internet, în care a fost prezentată întreaga istorie a evenimentelor din 1915, s-au prezentat spectacole teatrale, concerte simfonice și camerale, expoziții comemorative la Muzeul de istorie, la Muzeul de etnografie și în numeroase regiuni ale țării. Specialiștii noștri s-au deplasat în Germania, Olanda, Belgia, pentru a studia sursele de informare existente acolo. S-au cheltuit sume uriașe pentru organizarea tuturor manifestărilor amintite. Dar așa dori să subliniez că anul acesta au lipsit lacrimile, lamentările. Comemorarea celor 90 de ani de la Genocid a fost marcată nu de un popor care a fost învins, care a trecut prin masacre, care a dat victime, care a văzut agonia neamului său, ci ne-am înfățișat în fața lumii ca un popor independent, care privește cu încredere la ziua de mâine, la viitorul copiilor săi.

Domnule ministru, dar anul 2005 ne-a oferit și prilejul unei mari sărbători a creativității armenilor...

Așa este și sînt sigur că vă gîndiți la faptul că am fost martorii sărbătoririi a șaisprezece secole de la inventarea alfabetului armean de către Mesrop Maștoț. Am avut de îndeplinit proiecte colosale, începînd cu simpozionul republican de sculptură din orașul Artașat (reg. Araratului), pînă la editarea de cărți dedicate lui Maștoț în cinci limbi, la editarea multor altor cărți și hărți, trecînd printr-o amplă serie de manifestări – festivaluri, concerte, seri de recitări, spectacole de teatru –, dar și „Sărbătoarea traducătorilor“, o procesiune a literelor alfabetului nostru în curtea mănăstirii Hripsime etc. Aș dori să subliniez că sărbătorirea a 1600 de ani ai alfabetului mesropian a fost pentru poporul armean nu numai un eveniment cultural, ci și un prilej de manifestare a identității, a cunoașterii drumului pe care trebuie să meargă, un prilej de refacere a conștiinței, a moralei, a eticii, a esteticii noastre. Cu alfabetul nostru, cu literele noastre vechi de 1600 de ani, sîntem mai puternici. Deși cred că, pînă la creația lui Mesrop Maștoț, noi am avut hieroglife, ideograme, dar cea mai elocventă înfățișare a evoluției noastre apostolice, a doctrinei noastre creștine au reprezentat-o literele alfabetului armean, epoca de aur, epoca traducătorilor, așa cum, mai tîrziu, epoca miniaturii ciliciene și-a ales ca simbol motivul ornamental al literelor mesropiene ș.a.m.d.

Ce alte evenimente culturale ne puteți aminti din acest an?

Dacă ați privi anunțurile publicitare ați constata cît de bogată este viața culturală din țară și, mai ales, din Erevan. În afara spectacolelor, concertelor și expozițiilor curente extrem de cuprinzătoare, am avut și o serie de oaspeți. Așa se face că 2005 fiind declarat „anul Rusiei în Armenia“, au sosit la noi cele mai bune formații teatrale și muzicale rusești. După o absență de 28 de ani, Teatrul Bolșoi din Moscova a venit la noi cu baletele „Romeo și Julieta“ și „Lacul lebedelor“. Nu mai vorbesc de numeroase spectacole de teatru, întâlniri cu oameni de teatru și film, spectacole ale unor ansambluri de dansuri sau orchestre de instrumente populare rusești, concertele Fi-

larmonicii Naționale a Rusiei, dirijate de Vladimir Spivakov, o mare expoziție de artă plastică rusească ș.a.

În cadrul schimburilor internaționale, am primit artiști din Germania cu spectacole de teatru și formații muzicale, o expoziție de carte veche germană. De asemenea, ne-a vizitat o delegație din Emiratele Arabe Unite, în frunte cu emirul și ministrul culturii din orașul Shanjah, împreună cu un ansamblu etnografic, o expoziție, un teatru popular. O delegație alcătuită din 70 de persoane din Belarus a venit cu un vast program cultural, inclusiv cu o expoziție de icoane. Acum, așteptăm o delegație culturală din Siria.

La rîndul nostru, ne-am prezentat cultura în cîteva țări. Aș menționa, în special, de minunatele spectacole susținute de Ansamblul nostru de dansuri în orașele cipriote Larnaca, Limasol și Nicosia. Iar în Turcia, pe scena Operei din Istanbul s-a montat baletul „Gayane“ de Aram Haciaturian.

Am omis să vă spun că, la Erevan, în aceste zile, sînt în curs de desfășurare „Zilele prieteniei armeno-italiene“, care au o bogată componentă culturală.

Da, știu și voi consemna eu însămî cîteva din aceste manifestări. În altă ordine de idei, știu că, grație sprijinului acordat de fundația americană „Lincy“ a miliardarului Kirk Kerkorian, au fost restaurate vreo 40 de instituții de cultură din Armenia. Dar ce se face în domeniul restau-

rării unor vechi monumente de arhitectură?

Acordăm o atenție specială restaurării monumentelor noastre medievale. Anul acesta, din bugetul statului, se va duce la bun sfîrșit restaurarea unor cetăți fortificate (Talin, Amber), mănăstiri și biserici (Sf. Hovhannes Spitacavor, Vahanavanc din Ghaban etc.). Participă Agenția de Restaurare a Monumentelor Arhitectonice, arhitecți individuali, specialiști, toate aceste acțiuni fiind sub coordonarea Sfîntului Scaun de la Ecimiazdin.

Domnule ministru, îmi amintesc că, în toamna anului 1993, Parisul a găzduit expoziția „Regatul armean al Ciliciei“, inaugurată de către președinții de atunci ai Franței și Armeniei – François Mitterand și Levon Ter-Petrosian, eveniment ce a avut un larg ecou internațional, exponatele provenind de la Erevan, Sankt-Petersburg, Veneția, Geneva, Torino, Londra, Paris etc. Încă din primăvara acestui an, aflîndu-mă la Paris, am aflat despre pregătirile care se fac pentru ca 2006 să fie „Anul Armeniei în Franța“, ceea ce mi se pare un lucru extraordinar, dat fiind că ultimii doi ani erau consacrați unor țări mari, precum China și Brazilia. Ce ne puteți spune în acest sens?

Preconizăm un eveniment de mare amploare. Pentru prima dată, la Muzeul Luvru, vom expune cîteva zeci de khacikar-uri, o expoziție de miniatură armeană, apoi o

mare expoziție de pictură, în care să fie reprezentate atît pictori din Armenia, cît și conaționali ai noștri din Diaspora. Mă gîndesc la Aivazovski, Martiros Sarian, Carzou, Vardges Sureniant, Yeghishe Tatevosian, Ghevorg Bashinchaghian. Pentru expoziția de miniatură armeană, în afara celor pe care le vom trimite de la Mate-nadaranul din Erevan, vom cere manuscrise vechi armenesti de la Ierusalim și Viena. În privința programelor artistice, vom trimite cele mai bune formații muzicale – Filarmonica, interpreți vocali și instrumentiști, ansambluri de dansuri ș.a.

Revenind de unde am început interviul nostru, cînd vorbeam despre interesul opiniei publice românești față de armeni și valorile lor, cum credeți, domnule ministru, că s-ar putea organiza, la București, dar și la Erevan, dacă nu cîte un întreg „an al Armeniei“ sau un „an al României“, cel puțin niște „zile ale culturii“ în țările noastre?

Eu înțeleg foarte bine că legăturile noastre cu țara dvs. datează aproximativ din secolele XI-XII, cel puțin în ceea ce privește stabilirea comunității armenice pe pămînt românesc, dar pentru a putea începe o colaborare între Armenia și România, trebuie ca, mai întîi, să semnăm un Acord de colaborare culturală. Asemenea acorduri avem cu 25 de țări. Cînd vom avea propuneri de o parte și de cealaltă, nu ne rămîne decît să încheiem Acordul, după care, în fiecare an, ne vom prezenta culturile, cînd în București, cînd la Erevan. Așteptăm cu mare drag să putem colabora.

Sînt convinsă că interesul și plăcerea vor fi reciproce. Avem ce să ne arătăm unii altora. Pînă atunci, deocamdată vă mulțumesc cordial pentru interviul acordat pentru cititorii „Ararat“-ului.

Cu deosebită plăcere!

Zilele prieteniei armeno-italiene – Erevan oct.-nov. 2005

Manifestările sub acest generic au demarat la Erevan în ziua de 5 octombrie, urmînd ca ele să continue în cursul lunilor octombrie și noiembrie. Sînt prevăzute conferințe, concerte, proiectii de filme ale cunoscuților cineaști, frații Vittorio și Paolo Taviani care, în 1977, au obținut Palme d'Or la Cannes cu filmul „Padre padrone“, iar în 1981 – Premiul special al juriului la Cannes pentru „La notte di San Lorenzo“. Prezenți la Erevan, frații Taviani și-au anunțat intenția de a ecraniza romanul „Ferma ciocîrliilor“ („La masseria delle allodole“ cu titlul armeanesc „Arduydneru akaragî“) al scriitoarei italiene de origine armeană Antonia Arslan, care a participat la lucrările Primei Conferințe de la Erevan a scriitorilor armeni care scriu în alte limbi. Mai sînt prevăzute audiții audio-video (printre care și filmul „Traviata“, cu soprana Angela Gheorghiu), expoziții etc.

☞ O seară interesantă a fost cea dedicată, la sala de concerte „Arno Babageanian“, imnurilor religioase medievale armenesti, așa-numitele „șaraganner“. Tema aceasta a fost comentată de către trei invitați: părintele Vrtanes Uluhojian, de la Congregația Mekhitaristă de pe insula San Lazzaro de lângă Veneția, Minas Lourian, director artistic al OEMME Edizioni/Musicami din Veneția, precum și Aram Kerovbian, dirijorul corului „Agn“ al Centrului de cîntece religioase armenice din Paris.

☞ Fotografii canadian Hrayr Baze, născut Khatcherian la Beirut, s-a hotărît (abia la vîrsta de 32 de ani) să colinde lumea, în căutarea unor urme armenesti. El a vizitat deja 43 de țări, aflîndu-se inclusiv de șase ori în Armenia Occidentală (azi în Turcia). El a fixat pe peliculă monumente și biserici armenesti, khacikar-uri, inscripții pe stînci și coloane, în general cam tot ceea ce au creat strămoșii armenilor. Pentru expoziția pe care a prezentat-o la noua Primărie din Erevan, valorosul fotograf a

selectat din creațiile sale „Amintiri armenesti în Italia“, adică cincizeci de imagini din Veneția, Roma, Napoli, Florența, Genova, Padova, Milano, dar și de la Congregația Mekhitaristă de pe insula San Lazzaro, tot atîtea locuri ce amintesc de prezența armenilor de-a lungul timpului. De altfel, Marco Clemente, ambasadorul Italiei la Erevan a spus, între altele, cu prilejul vernisajului acestei prețioase expoziții: „Trebuie să fiți mîndri de prezența armeană în Italia.“

☞ La Ministerul Afacerilor Externe de la Erevan a fost deschisă expoziția „Italia, țară unică“, care conține lucrări fotografice ale fraților Alinari.

☞ Tot în primele zile ale lunii octombrie, la Uniunea Scriitorilor din Erevan a avut loc lansarea volumului „Hușamatiian“, în care sînt consemnate amintiri despre activitatea desfășurată de două decenii la Veneția la cursurile intensive de limba armeană, sub coordonarea preotului Levon Zekiyan, șeful catedrei de armenologie de la Universitatea Ca Foscari din Veneția, membru de onoare al Academiei Naționale de Științe din Armenia. După cîte știu, la cursurile de anul acesta au participat și trei tinere armenice din România care nu ne-au vorbit încă nimic despre acest eveniment.

☞ În sfîrșit, o expoziție deosebit de interesantă este cea intitulată „Comori de la San Lazzaro“ și prezentată la Galeria Națională de Artă din Piața Republicii. Aici pot fi admirate portretele unor prelați armeni, realizate de pictori italieni în anii 1742, 1816, 1876, 1895, 1910, 1960 etc. Apoi atrag atenția numeroase hărți, publicate de Tipografia Congregației, reprezentînd „Marea Neagră“ – 1820, „Europa“ – 1786, „America“ – 1787, „Africa“ – 1786, „Marele Hayk“ – 1751, „Strîmtoarea Bosfor cu cartierele armenesti“ – 1791, „Harta geografică universală“ – 1749. De asemenea, se remarcă numeroase tipăriri mesropiene (printre care „Cele paisprezece cazne ale lui Grigore Luminătorul“) și fotografii în culori de pe insula San Lazzaro.

Un cunoscut monument din centrul Erevanului care simbolizează prietenia dintre capitala Armeniei și orașul italian Carrara.

Pagină realizată de Madeleine KARACAȘIAN

Panait Istrati și prietenii săi armeni (2)

Forța operei lui Istrati se datorează harului său de povestitor, sensibilității și sincerității sale excepționale care dau culoare și farmec stilului istratian.

În universul singular al Levantului scaldat în strălucirea unui soare îmbelșugat, ce lărgeste spre infinit orizonturile vaste ale mării, unde mișună aventurierii lipsiți de scrupule, disperții fără speranță, declasații pentru care nu există viitor, borfașii, prostituatele, pederăștii și criminalii, apar uneori personaje uimitoare, de o mare frumusețe morală și puritate sufletească.

Sarkiss nu este singurul armean din opera acestui scriitor de cuceritoare originalitate, „unul dintre cei mai mari povestitori ai lumii”, cum îl caracterizează Frédéric Lefèvre (*Les Nouvelles Littéraires*, 15 feb. 1924).

În 1927, aflându-se la Manton, localitate din Alpii Maritimi, nu departe de Nisa, el scrie în limba franceză una dintre frumosele povestiri ce alcătuiesc ciclul „Lumea Mediteranei”, spațiu tulbure și incitant, unde naționalitățile și credințele se amestecă și nimeni nu are certitudinea rasei căreia îi aparțin cel cu care se întovărășește. Povestirea scrisă la Menton poartă, de asemenea, numele aceluia căruia îi este dedicată, mai bine spus porecla sub care este cunoscut: „Bakîr”.

Tristă, captivantă și nostalgică, istorisirea reia tema prieteniei salvatoare care redă celui supus vagabondajului încrederea în sine atunci când instinctul lui de conservare slăbește pînă la a-l face să accepte cu resemnare falimentul său ca ființă umană.

În 1909, după ce peregrinase de la Cairo la Alexandria, de la Pireu la Port Said, de la Iaffa și Beirut la Damasc, unde făcuse de toate: servitor, spălător de vase, salahor, împărțitor de afișe, om-sandwich avînd în spate o placardă cu reclame, tînărul Panait Istrati revine la Cairo unde, în apropierea orașului, la Heliopolis, o armată de muncitori de toate națiile, îndobitocită de foame și muncă, ridică la marginea deșertului un oraș modern cu bulevarde, case, vile, palate și clădiri din piatră sau beton, cu parcuri și grădini „în fașe și pami hrăniți cu biberonul”.

Munca de salahor, ucigătoare sub soarele de foc al Africii, nu a putut fi suportată de tînărul cu sănătatea șubredă și plămîinii atinși de tuberculoză. Rămăsese fără bani, doborât de foame, dar mai ales de sete, el își găsește refugiul la umbra unei clădiri de unde privește cu jînd spre chioșcul din apropiere, dotat cu o tețghea impunătoare pe care sclipeau recipiente de nichel pline cu băuturi răcoritoare.

„Acolo, în acel chioșc se afla un om. Îl vedeam ieșind, turnînd limonăzi și dispărînd înăuntru, la umbră. Se putea ca omul acesta, negustorul acesta să aibă inimă? Ceva îmi spunea că trebuie să aibă. Lute și îndemînate, scund și mlădios, obrazul pîrlit, umbrît de o mustață neagră și deasă, pipa în colțul gurii, șapca vîrîită pe niște sprîncene stufoase... El nu mă vedea, precum nu vedea nimic. Mi se părea chiar că nu se uita nici măcar la clientul, care tocmai îi comanda o limonadă. Nu știu în ce vis, un vis al lui, îi era adîncită privirea.

Foarte liniștit, bogat chiar prin senzația pe care mi-o dădea chiar libertatea mea atît de costisitoare, mîngîiam cu ochii spatele acestui om ce se frămînta nervos în strîmta lui colivie.”

Ceea ce îl fascinează însă pe scriitor este chioșcul cu geamlîcurile lui extraordinare, „un adevărat giuvaer, creat de amor și împodobit de pasiune”. Geamlîcurile pictate păreau că vorbesc într-o fermecătoare limbă universală.

În culori violente și strălucitoare se înfățișau de-a valma pe transparența sticlei, cadine dansatoare cu ciobănei balcanici spri-

jiniți în toiege, baiadere tolănite pe blănuri de tigră, țigani cu mustață răsucită, păsări exotice și fiare africane, peisaje tropicale spre care se îndreptau iceberguri mărețe. În mijlocul pustiului, printre clădirile cenușii aflate în construcție acest chioșc fantastic era o minunăție de exuberanță coloristică și imaginativă.

Bănuitor asupra intențiilor vagabondului care dădea tîrcoale chioșcului său magnific, negustorul s-a năpustit afară și sfredelindu-l pe intrus cu o privire aprinsă, l-a întrebat în limba arabă ce vrea.

„Răspunsei în grecește la voia întîmplării:

– Mor de sete și n-am un ban.

Îmi turnă un pahar mare de limonadă. Și în timp ce beam prelungind plăcerea cît mai mult, el mă privea deschis, pe față. Apoi, deodată:

– Din ce țară ești? întrebă el pe grecește.

– Din România.

– Ah! Ești român! făcu dînsul emoționat, vorbindu-mi numaidecît în limba mea maternă, pe care o cunoștea destul de bine. Dar se vedea că nu era român.”

Invitat cu bunăvoință în chioșcul foarte

Cairo

curat și ordonat, servit cu cafea turcească și țigări de bună calitate, povestitorul își exprimă admirația pentru frumusețea geamlîcurilor care exprimau debordanta fantezie și pasiune a pictorului pentru orientalismului magic și subjugător.

„– E opera mea, plan și înfăptuire. Totul a fost făcut cu mîinile mele! adăugă negustorul cu simplitate.

Simțeam că mă înăbuș de admirație:

– Va să zică ești de meserie...

– Nu-s nimic din tot ce crezi, dar nu de asta îți arde ție în clipa de față. Spune-mi mai bine dacă ai mîncat astăzi.

Îi spusei cum stăteau lucrurile... Stăteam amîndoi jos. El îmi sorbea cu lăcomie cuvintele fără a mă întrerupe – cu ochii pe jumătate închiși, cu fața aprinsă, o fișie albastră jucînd pe mîinile sale păroase și aproape nemișcate.

La căderea nopții ne despărțirăm cu părere de rău.”

Acesta va fi începutul unei statornice și calde prietenii care va genera îndrăznețe planuri comune de înavuțire și fantastice călătorii în țări îndepărtate: India, Zanzibar, China, unde cîștigul unei singure lulele din țărițe de lemn, confecționate de priecutul limonagiului, le-ar fi putut asigura hrana pe o zi întreagă.

Luîndu-l ajutor la vînzarea răcoritoarelor pe noul său prieten, negustorul pleca de dimineață și nu se întorcea decît seara, să închidă chioșcul. După ce luau masa împreună, Istrati se întorcea la Cairo iar limonagiul rămînea să doarmă la Heliopolis.

Într-o seară de la începutul lui iunie, înainte de a închide chioșcul, cei doi prieteni își prelungesc șederea, antrenați într-una din discuțiilor lor incitante și pătimașe, susținute de o cafea tare și de țigări aromatice, purtate în jurul aceluiași miraj al depărțirilor pline de bogății nesperate, care aprin-

de imaginația și ațîță sîngele în vene.

Aflat într-o stare de tensiune extremă care îl ținuse pînă atunci încordat ca un arc, negustorul de limonadă se hotărăște să-i împărtășească tînărului său prieten secretul periculos al vieții sale și scoate din buzunar copia perfectă a unei bancnote.

„Era o bancnotă tipărită numai pe o parte. Era impecabilă ca și geamlîcurile lui, ca și pipele, siropurile lui, cafeaua lui, ca tot ce ieșea din mîinile sale...”

– Ia, privește! Știi ce e?

– O bancnotă.

– Nu e așa? Ei bine,

nu, deocamdată nu e

decît... rumeș. Numai că din rumeșul ăsta ajunge să strecori una pe lună, pentru a putea trăi. A trăi, dragul meu, a trăi! apăsă el cu glas înăbușit. Se ridică cu greu.

Pricepui, în sfîrșit. Punînd hîrtia la loc în buzunar, el rămase în picioare, lîngă perete, cu brațele atîrnînd în jos, cu ochii rătăciți și schimbat la față, cu gîndul aiurea, șopti:

– Dar, e frumos... E frumos... Asta e toată viața mea...”

După aceste vorbe urmă o tăcere lungă. Vedeam bine că prietenul meu nu mai era alături de mine. Rămăsesem singur. Dînsul era departe.

– Pentru ce spui „dar”, din moment ce e frumos? întrebai cu sîfală, însă mă îngrozii numaidecît de propria mea întrebare.

El își reveni, își aprinse o țigare cu mișcări oboșite și spuse privindu-mă în chip ciudat:

– Pentru că atunci cînd faci așa ceva ești singur pe lume.

Singur... Frumusețe și singurătate... urîtenie și singurătate. Cum poți îndura singur atîta frumusețe și atîta urîtenie... Dar trebuie să fii singur... Mă ridicai și luîndu-i amîndouă mîinile i le strînsi îndelung. Pieptul i se umflă. Fața îi rămase nemișcată. Nu spuse nimic. Ce puteam spune cu?”

Funcționa în această lume a hazardului regula nescrisă a discreției liber acceptate, respectul pentru secretul vieții celuiilalt pentru enigmele destinului său, pentru trecutul nedeșvăluit și visele intime. Prietenii se bazau pe încredere reciprocă, pe afinități sufletești, pe simpatii instinctuale, fără întrebări și curiozități care să dezvăluie suferințe și să redeschidă rani ascunse cu pudoare.

Pînă în seara mării destăinuiri, Istrati nu aflase încă numele prietenului său. Abia atunci a îndrăznit să-l întrebe cum îl cheamă.

„Îmi răspunse pe loc cu altă întrebare:

– Știi tu cum se numește pe plaiurile Brăilei, pepelele galbene care e o încrucișare între cantalup și pepelele galbene indigene?

– Cred că se numește bakîr.

– Așa e: bakîr. Și eu mă numesc Bakîr. Și eu sînt un bakîr. Ca și dînsul am coaja zgronțuroasă.

– Și parfumul cantalupului, adăugai.

– Se prea poate. Dar...”

Își completă gîndul lăsînd ochii să-i cadă asupra mîinilor întinse ca pentru a fi rețezate. Apoi ne despărțirăm și ursita hotărî numaidecît că nu mai aveam să-l revăd pe acest om, pe care îl îndrăgisem și alături de care mă aștepta o viață nouă!”

Nevoit să se întoarcă în țară pentru a-și îngriji mama grav bolnavă, Istrati părăsește Egiptul făgăduindu-i lui Bakîr întoarcere grabnică. Revenirea a avut loc în iarna următoare, dar din Heliopolis dispăruse atît chioșcul acela minunat cît și proprietarul care îl impresionase prin fantasticele lui picturi.

„Adînc mîhnit reîncepu trista mea viață de căutător de oameni cînd, într-o bună zi dădui peste această informație apărută într-un

ziar din Cairo: «Aflăm că la

Sofia a fost arestat și condamnat la cinci ani muncă silnică, un vestit falsificator internațional de bancnote, Garabet Karaosman, zis și Bakîr, pe care poliția engleză îl căuta de mult și care opera chiar în Egipt.»

Îmi aminti de răspunsul profetic al lui Bakîr: «Pentru că atunci cînd faci așa ceva, ești singur pe lume.»

Și pentru a nu fi singur, bunul meu Bakîr, pentru ca sufletul tău să se poată împărtăși cu un alt suflet care să-l ușureze de greutatea cu care-l împovăra frumusețea artei tale și urciunea vieții tale, sufletul tău te-a împins să faci pe un alt vagabond să îndrăgească splendoarea unor geamlîcuri, taina unor anumite lulele și mai cu seamă hîrtia aceea de pergament pe care m-ai făcut s-o admir într-o seară de adîncă singurătate la Heliopolis”.

Istrati reușește să redea și în această povestire „sensibilitatea exuberantă a sufletului oriental” care trece repede de la o extremă la alta, de la rezervă tăcută și melancolie la reacții febrile de entuziasm și eufuziune. În stilul său cuceritor de simplu, Istrati îl evocă pe Bakîr cu multă duioșie și ne transmite intensitatea unui sentiment puternic ce păstrează nealterată natura relațiilor trainice chiar și atunci cînd soarta îi desparte pe oameni. El își respectă și îndrăgește prietenul, fără rezerve, îl admiră pentru sensibilitatea și harul lui de artizan cu mîini de aur și nu-i pune nici o clipă la îndoială calitatea de om cinstit.

Nimic nu-l îngrozea mai mult pe Bakîr decît tăierea mîinii drepte, pedeapsă aplicată în orient falsificatorilor de bani. Pentru un artist ca el acest lucru echivala cu moartea.

În alte condiții, în alte împrejurări, poate chiar în altă epocă, sortit unui alt destin, Bakîr, armeanul rătăcitor prin orașele Levantului ar fi putut fi unul dintre acei minunați și apreciați caligrafi pripășiți prin mănăstirile orientului, care au lăsat posterității manuscrise împodobite cu magnifice miniaturi.

În povestirile lui Istrati, destinul este atotstăpînitorul personajelor sale. Atît asupra lui Sarkiss cît și a lui Bakîr planează forța demonică a fatalității. Amîndoi rămîn captivi în zona misterioasă a hazardului, căci adevăratul vinovat al tuturor nenorocirilor este destinul orb care decide în viața oamenilor. Justiția, funcționînd după legi prestabilite, nu îl convinge pe Istrati de beneficiul dreptății.

„Moira” care îi guvernează pînă și pe zeii este o concepție promovată nu numai de antichitatea greacă dar și de cultele orientale. Nici Sarkiss, nici Bakîr nu se lamentează, nu se revoltă împotriva soartei. Acceptarea liniștită a propriului destin este chiar modul lor de a-l înfrunta. Deși zdrobiți de cruzimea și injustețea destinului, cele două personaje istratiene emană o luminosită seducătoare, emoționantă și tandră.

„Iubesc omul care poartă în sine dragostea pentru prietenie, mărturisește Istrati. Imensa mulțime a haimanalelor care umplu cîrciumile și porturile internaționale nu este decît un fragment al acestui ocean de banalitate care se cheamă Lumea. Omul de inimă, de simțire și de visare este greu de găsit în lumea vagabonzilor... Pentru mine este o bucurie fără seamăn să descopăr ființe omenesti frumoase, puternice, cu sentimente generoase și care să se aplece însetate asupra mea... fiindcă eu iubesc atît viața mea, cît și a ființelor care îmi seamănă... Prietenia e în noi. Totul vine din noi. Nimeni nu vine din afară și acela care nu găsește iubirea în el, nu găsește afară nimic.”

Sarkiss și Bakîr fac parte din acei oameni de inimă, de simțire și de visare, despre care vorbește Istrati.

Simion Tavitian – monograf al Dobrogei

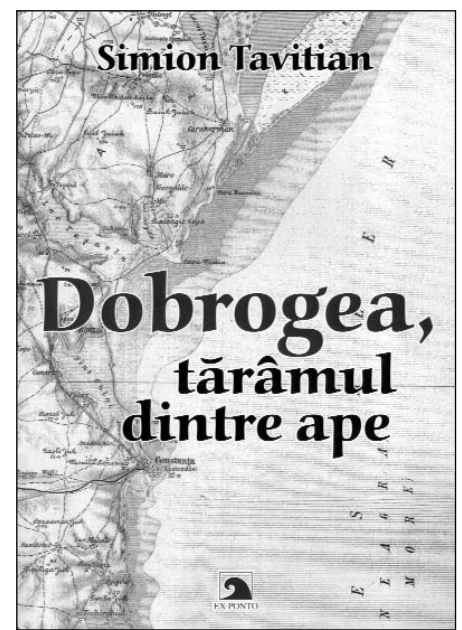
După mai multe contribuții istorice și investigații documentare dedicate țărilor dintre Dunăre și Marea Neagră (inclusiv secvențe monografice despre armenii din Dobrogea), Simion Tavitian revine cu un volum masiv despre istoria acestei provincii istorice: **Dobrogea, țărilor dintre ape**, apărut de curând la editura constănțeană *Ex Ponto*. Ca și precedentele cărți, prezenta se deschide printr-o călduroasă prefață semnată de profesorul Stoica Lasca. Cităm un fragment situativ care, dincolo de unele stângăciile evidente ale exprimării, oferă o idee de ansamblu privind mizele lucrării de față: „Ambiționând o tratare tematică ce tinde spre ubicuitate, din perspectiva evolutivă a componentelor istoriei dobrogene avute în vedere – arheologie dar și căi navigabile, artă dar și confesiuni, construcții portuare dar și silvicultură, poduri dar și medicină, flotă dar și urbanistică, etnii dar și Deltă, filatelie dar și petrochimie, învățământ dar și piine, stațiuni estivale dar și bibliografie – opul de față se constituie într-o carte de suflet a dobrogenisticii contemporane“. Cum era și firesc, venerabilul autor a „topit“ în aceste pagini o parte din rezultatele cercetărilor anterioare. Cu toate acestea, volumul este, în întregul lui, unul inedit. Fără a fi un studiu propriu-zis, cu atât mai puțin unul sistematic, el adună secvențe diverse privind istoria și fizionomia Dobrogei într-un soi de ghid consistent, aproape o monografie a regiunii. Capitolul dedicat Bisericii Apostolice Armene schițează și o istorie concisă dar sintetică și avizată a comunității armenilor din zonă. În paranteză fie spus, dacă armenii au fost primul popor creștinat, Dobrogea a fost, la rândul ei, prima provincie românească (virtualmente românească...) unde mesajul cristic a prins rădăcini prin intermediul Sf. Apostol Andrei. Una dintre axele prezentului volum este ideea ecumenismului dobrogean,

coexistența pașnică a diferitelor etnii pe acest teritoriu de-a lungul istoriei. Capitolul **Dobrogea, mozaic etnic, model de conviețuire fără prejudecăți a minorităților naționale cu populația majoritară** ilustrează convingător acest adevărat exemplu de toleranță interetnică. În altă ordine de idei, e greu să nu-ți reprimi o anumită nostalgie citind că, în urmă cu 80 de ani, pe teritoriul dobrogean trăiau aproape 3500 de armeni iar astăzi numărul lor s-a redus cu mai mult de jumătate.

Cele peste 450 de pagini ale cărții propun, înainte de orice, un portret complex al Dobrogei de ieri și de azi: lăcașe de cult și muzee, istorii ale diferitelor comunități etnice, capitole despre dezvoltarea exponențială a diferitelor ramuri industriale și despre principalele obiective economice (Midia, Cernavodă ș.a.). De un real interes sînt incursiunile comparate în datele și bilanțurile istorice recente. Caracterul mai puțin sistematic e compensat prin bogăția tematică. Sînt prinse în cadru domenii dintre cele mai variate, de la filatelie, cartofilie și numismatică la învățământ, arte și științe, de la morile de vînt de altădată stațiunile balneo-climaterice; orașul Constanța e privit din perspective multiple: o incursiune în trecutul său medieval, un capitol micromonografic, o privire asupra istoriei portului... Un capitol de real interes – deși prea succint și cam unilateral – este cel „imago logic“ despre **Călători pe meleaguri dobrogene**. Paginile despre Tulcea, despre podișul dobrogean, despre arhitectura și peisajele locului sînt grele de arome levantine. În totuși tot, cartea se citește cu mult folos și cu o reală plăcere.

Nu ne putem împiedica totuși să exprimăm, cu toată deferența de rigoare, și o serie de rezerve. Unele dintre ele de fond. Furat de entuziasm, autorul tinde să exalte, pe un ton cam nepotrivit, „mărețe înfăptuiri“ ce-și au,

firește, importanța lor, dar... trebuie serios demolate. Un singur exemplu: capitolul intitulat **O grandioasă operă de mare complexitate și răspundere: scurtarea drumului Dunării pînă la Marea Neagră** în care triumfalismul eroizant (v. „epopea eroică“ a celor 2800 de zile) minează pe alocuri reconstituirea istorică scrupuloasă. Proiectul „scurtării drumului Dunării“ e vechi, desigur, schițat cu mult înainte de venirea comunismului. De la Ion Ghica, Ion Ionescu de la Brad și Mihail Kogălniceanu pînă la primul proiect coerent amorsat în 1927 de inginerul Jean Stoenscu-Dunăre, „visul“ a prins treptat contur. O spune însuși Simion Tavitian care nu uită să amintească, de altfel, nimic din ce a însemnat, între 1949-1953, realizarea acestui canal al morții, redeschis cu surle și tobe în 1973. Veritabil lagăr de exterminare al oponentilor politici, el a fost încă una dintre marile întreprinderile energofage: e cazul să recunoaștem că, în pofida eforturilor investite, beneficiile au fost și sînt minime în ceea ce privește navigația. De fapt, în prezent utilitatea Canalului Dunăre-Marea Neagră (numit în ceașism „Magistrața Albastră“) ține mai mult de irigații... Nu negăm faptul că motivele de mîndrie „dobrogeană“ ale lui Simion Tavitian sînt numeroase: lectura prezentului volum o probează îndeajuns. Însă o revizuire corespunzătoare a tonului ar fi fost, credem, binevenită, mai ales că unele pagini par a fi scrise în perioada defunctului regim. Oricum, dincolo de orice alte considerații, efortul documentar al domnului Tavitian e într-un totuși laudabil și se cere a fi continuat, amplificat. Se cuvin a fi amintite, pe de altă parte, nu puținele inserturi confesive, „memorialistice“ ale autorului, interpolarea unor pagini de reportaj, interviuri și chiar de jurnal (de bord). Căci istoria pe care ne-o prezintă nu este – trebuie spus! – una seacă, pur factologică; e o istorie partici-

pativă, asumată cu un patos subiectiv autentic și, nu în ultimul rînd, scrisă cu multă expresivitate. Nu o istorie „după canoane“ ci o reconstituire liberă, vie, bine susținută de documente și cifre statistice, bazată pe o bibliografie clocventă. O contribuție onestă și scrupuloasă a unui armean român împătimit de Dobrogea. Pe drept cuvînt, prefațatorul Stoica Lasca se simte îndreptățit să-și exprime, într-o notă de subsol, „nădejdea că dl. Tavitian se gîndește, între proiectele sale, și la creionarea unei istorii a vieții politice dobrogene, fiind în măsură a-i releva constantele dar și mai puțin cunoscutele-i tenebre; după cum am convingerea că publicarea unor memorii (...) se constituie într-un izvor cu totul aparte pentru istoria noastră contemporană...“. Sperăm, la rîndu-ne, că autorul va ține cont de sugestiile prefațatorului și ne va oferi noi contribuții pe această linie, inclusiv – de ce nu – o istorie personală. Materie primă e din belșug iar „condeiul“ nu lipsește.

Cristina MANUK

E un truism să spui că tineretul s-a situat în toate epocile polar în raport cu segmentul adulților. Este un corolar al devenirii psihosociale a generațiilor și, vai!, este o iluzie să spui că acestea își transmit concluziile unei vieți mai departe. Ce se transmite totuși e mai mult informarea nu formarea. Pe aceasta din urmă și-o asumă fiecare generație în raport cu problematica prezentului la care e părtașă. Prezentul se racordează la coordonatele veșnic în schimbare și de aici rezultă minima utilitate a valoroasei (pe bune) experiențe a adulților ancorată însă în alt timp definit prin alte valori. Cei „30“ de ani de experiență devin astfel buni pentru memorii ce se depun cu pietate în biblioteci și se citește cu nostalgie de congeneri.

Și tinerii? Unde se regăsesc ei? Ei cei care trăiesc prezentul pe care sînt condamnați să-l străbată folosind busolele vechi ce li se pun la îndemînă cu generozitate de cei care nu mai au nevoie de ele, busole care arată alte azimuturi, de regulă revoluate. În tomurile scrise de adulți, tinerii, ocupă de cele mai multe ori spații auxiliare, accesorii, instrumentale fără o aplicare extinsă asupra problematicilor ce-i animă, și mai ales, cu o privire detașată, de expert analist cu idei bine verificate... în cei „30“ de ani de experiență din trecut. Și nu trebuie să ne mirăm că lucrurile stau așa, deoarece ele nici nu pot sta altfel. Posturile cheie se ocupă după ani de trudă de specialitate sau/și eforturi sociale. Nu se renunță la cele cîștigate și nimeni nu renunță la ceva care... „de treizeci de ani am verificat că e bine“. Coagularea tineretului în sine însăși apare aproape ca o fatalitate. De aici rezultă că nu ne prea putem aștepta la iluminarea lumii tinerilor decît din interior, prin forțele lor proprii chiar cu prețul acelei lipse a unei experiențe de decenii îndelungate. A o face totuși înseamnă nu numai curaj, dar și talent și chemare fără de care demersul artistic e formal. A o face totuși, înseamnă inevitabil un risc, riscul de a fi măsurat cu ocaia cea veche, după criterii absolut valabile dar valabile pentru o altă scară a timpului și pentru o altă treaptă socială, și deci inadvertențele prezentului.

Un asemenea risc și l-a asumat tînărul scriitor Florin Kevorkian scriind și publicînd

un roman despre generația tînără, practic din zilele noastre, cu acele trăiri, cu avatarurile devenirii de-a lungul școlărității, cu inerențele naivității ale vîrstei, cu calea ascendentă a maturizării – alta pentru fiștecare – cu erorile și cu luptele sufletești duse individual în tăcere, urmate de înfrîngeri sau izbînzi, cu judecățile naive asumate cu gravitate juvenilă, cu limbajul încă neelaborat și mobilat cu mici teribilisme verbale inventate ad-hoc, și creionarea subtilă a alunecării a acelei perdele semitransparente de pe ochii eroilor cărții, treptat, pe măsură ce viața, care nu iartă la nici o vîrstă, le aplică periodic contondențele sale.

Este mai mult aceasta decît un gest artistic, decît un gest de generozitate față de cititorul tînăr, este o datorie pe care, normal, un tînăr scriitor a simțit că o are față de timpul și generația sa care abia de curînd a pășit în vîltoarea vieții. Vor citi oare adulții romanul și vor înțelege ce simt, ce gîndesc, cum gîndesc și ce pot și vor acest tineri, această generație care va trebui foarte curînd să ducă mai departe ceva ce adulții au încercat (dar au izbutit ei oare?) să o contureze? Este evident că lipsesc romanele scrise despre tineri dar mai ales cele în cunoștință de cauză de cei care cunosc nemijlocit subiectul în profunzime. Romanul lui Florin Kevorkian se înscrie în capul de serie care vine să umple acest gol. Cap de serie pentru că nu prea putem cita multe pe tematică în ultima vreme. Cap de serie pentru că ne permitem să sperăm că autorul va recidiva. Nu să dea apă la moară criticilor, ci pentru noi cititorii tineri care vrem să gustăm și o altă literatură, o literatură care vorbește despre noi, simte ea noi și ne dezvăluie cu sinceritate și emoție, trăirile și problemele reale, un univers care ne este nouă cu adevărat familiar.

Scris cu nerv, cu un stil alert, nesofisticat romanul vine să comunice fapte și scene din viața unui liceu coregrafic din Capitală din zilele noastre astfel încît cititorul tînăr îl receptează direct fără acea reținere ce ar fi emanat dacă textul era întrerupt de lungi și docte reflexii ale autorului că în unele romane clasice mult admirate de unii critici. Recursul la această metodă face ca lectura să se transforme în comunicare directă, aproape cinematografică fapt ce înscrie romanul în actul artistic ancorat în cea mai sinceră actualitate.

Un romancier privește tineretul*

Avînd ca obiectiv principal creionarea și surprinderea trăirilor din forul interior al tinerilor de azi, un crîmpei din devenirea lor spre maturizare, acțiunea nu mai este elementul central ca servind doar ca fundal pentru proiectarea luminii reflectoarelor psiho-sociale pentru relevarea profilului moral al tinerilor ce se etalează într-o paletă multiplă conturată cu tușe viguroase, fără nuanțări obositoare ce ar fi fost singulare în logica stilului romanului de față.

Conflictul care sustine eșafodajul narațiunii este dragostea dintre cei doi eroi principali – Marcos și Iza – dar care vor trebui să străbată o multitudine de obstacole pentru a se găsi. În sufletele lor, încă puțin încercate, tălăzuiesc momente dramatice a caror intensitate ei o simt pentru prima oară. Și romancierul izbutește să redea cu prospețime și autenticitate puritatea originară a zbuciumului din forul interior al eroilor săi și în care oricine care a iubit măcar odată se va regăsi plenar. Și astfel, în paginile romanului, ni se dezvăluie o lume unde dragostea este iluminată de puritate, prezentă poate în anii '90, neimpregnată încă de acel pragmatism care nu a lipsit niciodată, dar care odată cu consolidarea ideii de economie de piață a cuprins tot mai mulți tineri. De altfel autorul nu a putut ocoli total filonul acesta plasîndu-l în personajul Reisa, iar sfîrșitul ei tragic semnifică totodată o dublă lipsă a experienței: cea a vîrstei dar și a epocii de „tranziție“ care tocmai începea, modificînd tabloul mediului social. Tocmai aici plasează autorul rechizitoriul pe care tineretului ar trebui, cu pregnanță, să-l adreseze bătrînilor lupi de mare care stau la cirna societății, și care preocupă de problemele adulților plasează pe plan secund cele specifice tineretului. Iar acest rechizitoriu îl pronunță tocmai personajul principal: Iza. Dar Iza se adresează aici părinților săi. Un simbol.

Personajele centrale care alimentează centrul narațiunii, așadar, sînt Iza și Marcos (Mărculescu) iar firul acțiunii urmează drama psihologică ce se desfășoară între ei marcată

de evenimentele pe care eroii romanului le traversează. Sensibilitatea fragilă subliniată de prospețimea tineretii nealterate de împietrirea „rutină“ sufletească ce vine implacabil cu timpul, este surprinsă cu abilitate și cu un subtil umor de F. Kevorkian, care și cu acest prilej vadește certe calități de povestitor. Sinceritatea directă a frazei, punerea unor lumini dozate clar asupra scenelor descrise, fără ambiguități stilistice căutate, impresia de relatare directă, de la autor la cititor, fac din lectura acestui roman un exercițiu de comunicare receptat ca unul foarte apropiat de cititorul tînăr, adevărată țintă a scriitorului. Iată de ce în ciuda faptului că asistăm la derularea unor fapte ce efectiv fac parte din cotidian, și nu ar putea alimenta o situație de suspans, romanul se citește pe nerăsuflă tocmai datorită registrului psihologic în care ne poartă autorul, făcînd să vibrăm la unison cu trăirile acestor viitori adulți abia în formare.

Dincolo de calitatea lui de document, ce consemnează un crîmpei de epocă din perspectiva tinerilor anilor '90, romanul este și un exercițiu artistic reușit prin echilibrul povestirii și a sensibilității calde cu care Kevorkian se apropie de subiect. Dacă cititorul estet sau dornic de excursuri în paradoxal sau teribil va fi poate dezamăgit, orice tînăr va citi cu interes, iar cei trecuți de anii de liceu, cu nostalgie paginile emoționante a acestei povești despre înmugurirea și creșterea iar uncori chiar explozia dragostei la momentul hotărît de destin. Iar dacă aceasta este o temă universală, Kevorkian vine să o particularizeze acum, aici, prin noi, pentru noi. Romanul își acordă astfel un certificat de perenitate și totodată un prilej de meditație și autocunoaștere pretios.

Laura PAPAȘIAN-URDĂREANU
Studentă an I

* FLORIN KEVORKIAN
„Dragostea mea... Izabela“, Ed. RELAL
Promex, București-2004, 388p.

GENOCIDUL ARMEAN DEZBĂTUT LA TVR CULTURAL

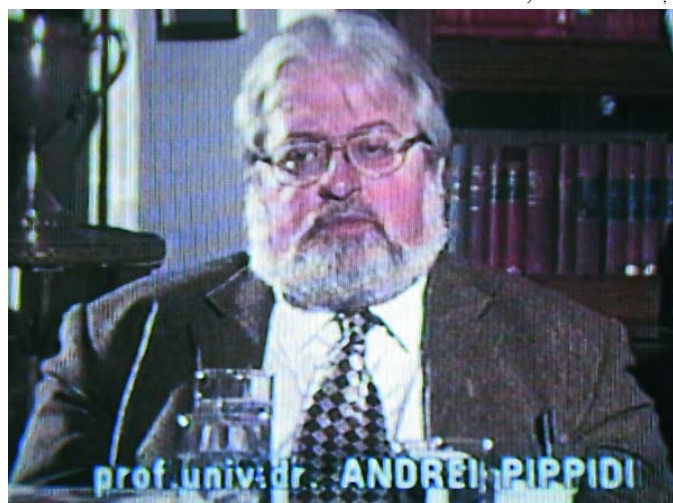
Într-un păienjenis de televiziuni ce se străduiesc, care mai de care, să ne țină la curent cu felul cum cite un bețiv confundă fereastra balconului cu ușa apartamentului de la etajul șase sau cu felul în care cite un sătean gerontofil și necrofag își violează și depozitează în frigider vecina octogenară de peste uliță, *TVR Cultural* este, poate, singurul canal de televiziune ce face notă discordantă. Poate singurul, întrucât chiar și principalul canal al televiziunii publice s-a angajat cu elan în această cursă după senzaționalul sordid de la periferia societății și după vedetismul de mahala. Misunea deschiderii spre lume și a risipirii ignoranței unui public autosuficient, aproape deloc interesat de actualitatea și, în general, de realitatea internațională, ci mai mult de viața intimă a vecinului de apartament, nu este deloc ușoară.

Asumându-și totuși această misiune, realizatorii de emisiuni ai *TVR Cultural* (un post urmărit, din păcate, doar de puținii refuznici ai genului de televiziune descris mai sus) au aruncat în eter producții de pionierat pentru media românească ce aduc

CĂTĂLIN AVRAMESCU

în trecut realizând o emisiune și despre Holocaustul evreiesc. Astfel, Cătălin Avramescu intră în subiect într-un mod abrupt: „Cine își mai aduce aminte de masacrul armenilor? Acestea au fost cuvintele lui Adolf Hitler, în 1939, iar noi sintem aici pentru a ne aduce aminte totuși“. Începută prin această scurtă, dar tranșantă introducere, întreaga discuție a continuat la fel de tăios, ambii invitați prezentând subiectul în

prof. univ. dr. ANDREI PIPPIDI

„...Este un caz din ceea ce numim astăzi, când ne-am obișnuit cu aceste orori, curățire etnică, adică hotărîrea autorităților turce din vremea primului război mondial de a omogeniza etnic Imperiul Otoman.“

în fața publicului o nouă viziune asupra lumii.

Una dintre aceste emisiuni de pionierat a fost și *Istoria la Prezent* (realizator Radu Găină) difuzată în seara zilei de 21 noiembrie și dedicată în totalitate Genocidului Armean. Timp de aproape o oră, moderatorul emisiunii **Cătălin Avramescu**, doctor în filosofie, și invitații săi, istoricul și profesorul universitar **Andrei Pippidi** și scriitorul **Bedros Horasangian**, au abordat fără menajamente sau formulări evaziv-diplomatice chestiunea Genocidului Armean, o temă pînă acum niciodată dezbătută, ci doar amintită tangențial de televiziunea publică.

Este remarcabilă și laudabilă atitudinea lui Cătălin Avramescu, domnia sa abordînd cu curaj tema generală a genocidului,

mod sistematic și riguros. De altfel, profesorul Andrei Pippidi este un bun cunoscător al subiectului armenesc, domnia sa participînd chiar în acest an la conferința internațională pe tema Genocidului Armean organizată la Erevan, iar scriitorul Bedros Horasangian s-a aplecat de multă vreme asupra studierii istoriei recente a armenilor, coordonînd o amplă și documentată prezentare a Genocidului Armean, sub titlul „Dosar 1915“, în paginile revistei noastre și în anuarul *Ani*.

După ce Bedros Horasangian subliniază faptul că versiunea armenescă asupra genocidului este susținută și de surse străine, întrucît „chestiunea armeană nu este o problemă strict armenescă“, Andrei Pippidi prezintă exterminarea armenilor din Turcia ca pe „un caz din ceea ce numim astăzi, când ne-am obișnuit cu aceste orori, curățire etnică, adică hotărîrea autorităților turce din vremea primului război mondial de a omogeniza etnic Imperiul Otoman. Execuțiile începuseră cu o deosebită violență încă din vremea domniei lui Abdul Hamid, în anii 1895-1896. Numărul victimelor înregistrate atunci pare să fi ajuns la trei sute

„...este o politică de jaf, este o politică de deportare, este o politică de anihilare, să spunem, culturală, și este, în cele din urmă, o politică de exterminare.“

de mii, dar, în orice caz, acțiunea este reluată cu și mai mare violență și, mai ales, sistematic în 1915, la șase luni după intrarea Turciei în război“.

Profesorul Pippidi nu a ratat ocazia să sublinieze faptul că, în afara celor un milion și jumătate de morți și opt sute de mii de exilați, planul turcesc de exterminare a armenilor a avut o urmare, mai puțin știută: *turcizarea*. „Această persecuție înverșunată a silit bărbați și femei la convertirea la islam. Astăzi unii consideră că nu mai puțin de un milion din locuitorii Turciei actuale sînt armeni de origine, dar islamizați. Fiind atunci orfani și copii luați din leagăn, aceștia nici nu mai știu din cine se trag și ce origine au avut“, spune Andrei Pippidi.

La rîndul său, Bedros Horasangian încearcă să ofere o imagine cît mai reală a amplorii exterminării armenilor prin invocarea nu numai a cifrelor absolute, dar și a celor relative: „Populația armeană din Imperiul Otoman era în jur de două milioane și jumătate, iar populația imperiului era de

BEDROS HORASANGIAN

„Populația armeană din Imperiul Otoman era în jur de două milioane și jumătate, iar populația imperiului era de zece milioane. Contează enorm aceste cifre pentru ceea ce a fost atunci, întrucît dacă acum armenii mai sînt cîteva milioane, turcii sînt șaptezeci de milioane. Se pot face comparații“

zece milioane. Contează enorm aceste cifre pentru ceea ce a fost atunci, întrucît dacă acum armenii mai sînt cîteva milioane, turcii sînt șaptezeci de milioane. Se pot face comparații“, spune Bedros Horasangian.

Abordînd contextul internațional în care s-a produs Genocidul Armean, Bedros Horasangian subliniază faptul că politica de oprimare și exterminare a minorităților din Imperiul Otoman începuse cu mult înainte, primele masacre comise de turci avînd loc în Bulgaria. Referindu-se la rolul și implicarea Germaniei în tragedia armenilor din Turcia, profesorul Pippidi a spus: „chiar dacă Germania nu a provocat persecutarea armenilor, în orice caz putem spune că nu a împiedicat-o“.

După ce amintește de un pasaj din memoriile ambasadorului american la Constantinopol, Henry Morgenthau, în care Talaat Pașa îi cere diplomatului american date despre polițele de asigurare de viață

încheiate de armeni la societăți americane pentru a fi încasate, „culmea cinismului“, chiar de guvernul turc, Cătălin Avramescu concentrează în cîteva propoziții o concluzie extrem de pertinentă asupra unui eveniment istoric ce cu greu poate fi acoperit într-o singură oră de emisiune televizată: „Deci, avem de a face cu o politică complexă: este o politică de jaf, este o politică de deportare, este o politică de anihilare, să spunem, culturală, și este, în cele din urmă, o politică de exterminare. O politică ce începe ca una coordonată și degenerază apoi pe teren în acțiuni ale bandelor de țilhari și ale diferitelor populații ostile armenilor care trec în timpul deportării prin zonele respective“. Iar emisiunea se încheie cu următoarele cuvinte, rostite tot de realizatorul ei: „Există o datorie a memoriei și sper că ne-am adus și noi o modestă contribuție“.

Aceste sensibile cuvinte ale lui Cătălin Avramescu, departe de a încheia „frumos“ subiectul, deschid un alt plan de abordare: obligația morală colectivă. Dacă la nivel individual există o seamă de intelectuali care își fac pe deplin „datoria memoriei“, nu același lucru se poate spune și despre restul societății și, nu în ultimul rînd, despre instituțiile civice și de stat din România. Atitudinea demnă și morală a unor intelectuali români nu a reușit pînă acum să facă nici o breșă în zidul indiferenței cu care grosul societății românești tratează subiectul armenesc. Iar acest lucru se întîmplă, culmea, într-o societate în care dintotdeauna armenii s-au integrat foarte bine și au fost (și sînt) foarte bine văzuți. Da, dar

ca armeni din România, ca armeni-români, și nu ca un grup național care ar putea avea tangență și cu chestiuni ce nu țin strict de viața și realitatea românească. Spre deosebire de România, în multe din celelalte țări est-europene foste comuniste, subiectul Genocidului Armean a pătruns în mediile instituționale, civice și guvernamentale. Bulgaria, Slovacia, Polonia, țări cu comunități armenesti nu foarte puternice, au recunoscut deja Genocidul Armean, iar semnale în acest sens vin și din Ungaria și Cehia. Emisiunea realizată și difuzată de *TVR Cultural* nu poate fi privită ca un scop în sine care să ne aducă o mulțumire (auto)suficientă. Ea ar trebui să fie doar una dintre multele fisuri (deocamdată capilare) care să spargă tăcerea din jurul subiectului armenesc. În Bulgaria, Slovacia, Polonia, Cehia, Ungaria se poate. De ce nu și în România?

Vartan MARTAIAN

